

Бутко Ю.

аспірант кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбаського державного педагогічного університета

ІДЕАЛ ДОСКОНАЛОМУДРОГО («ШЕН ЖЕНЬ») В ФІЛОСОФІЇ ДАОСИЗМУ

В статті досліджено ідеал досконаломудрого («шен жень») в філософії даосизму. Автор встановив, що на відміну від конфуціанства, ідеал досконаломудрого у даосизмі описувався не через соціально-етичні і політичні проблеми, а взаємозв'язок людини з природою, космічним цілим. Досконаломудра людина у даосизмі не зрощує в собі морально-вольові якості, не намагається щось змінити в навколишньому світі, а навпаки, дотримується вже наявної у бутті універсальної «природності». Основним принципом її життя є принцип недіяння (у-вей). Дозволяючи всьому йти своїм власним, природним шляхом, займаючи позицію споглядача у житті, підтримуючи медитативний стан розуму, спокійно ставлячись до вимог світу і до власних бажань, людина досягає єднання із «дао», тобто із універсальною природою буття, абсолютом, стаючи досконалою, тобто «досконаломудрою».

Ключові слова: дао, даосизм, досконаломудрий, ідеал досконалої людини в даосизмі.

Бутко Ю.

аспірантка кафедри философии, социально-политических и правовых наук
Донбасского государственного педагогического университета

ИДЕАЛ СОВЕРШЕННОМУДРОГО («ШЭН ЖЭНЬ») В ФИЛОСОФИИ ДАОСИЗМА

В статье исследован идеал совершенномудрого («шэн жэнь») в философии даосизма. Автор установил, что в отличие от конфуцианства, идеал совершенномудрого в даосизме описывался не через социально-этические и политические проблемы, а взаимосвязь человека с природой, космическим целым. Совершенномудрый человек в даосизме не взращивает в себе морально-волевые качества, не пытается что-то изменить в окружающем мире, а наоборот, придерживается уже имеющейся в бытии универсальной «естественности». Основным принципом его жизни является принцип недеяния (у-вэй). Позволяя всему идти своим собственным, естественным путем, занимая позицию наблюдателя в жизни, поддерживая медитативное состояние ума, спокойно относясь к требованиям мира и к собственным желаниям, человек достигает единения с «дао», то есть с универсальной природой бытия, абсолютом, становясь совершенным, то есть «совершенномудрым».

Ключевые слова: дао, даосизм, совершенномудрый, идеал совершенного человека в даосизме.

Butko Y.

postgraduate student of the department of philosophical, social-political and legal sciences in Donbas state pedagogical university

THE IDEAL OF THE PERFECT MAN ("SHENG REN") IN THE PHILOSOPHY OF TAOISM

The article describes the ideal of the perfect man ("sheng ren") in the philosophy of Taoism. The authors found that in contrast to the Confucian ideal of the perfect man in Taoism is described not by socio-ethical and political issues, and the relationship between man and nature, the cosmic whole. The perfect man in Taoism not cultivate moral standing, not trying to change anything in the outside world, but rather adheres to the existing universal in being "natural." The basic principle of his life is the principle of non-action (wu-wei). Allowing all go their own natural way, taking the position of an observer in life, maintaining a meditative state of mind, comfortable with the demands of the world and to their own desires, man reaches the union with "Tao", that is, the universal nature of being, the absolute, becoming a perfect.

Keywords: Tao, Taoism, the ideal of the perfect man in Taoism.

Актуальність теми. Інтерес до філософії даосизму налічує не одну сотню років. Актуальність і значимість дослідження даоських релігійних текстів пов'язані з потребами усунення колосальної лакуни в наших знаннях про китайську духовну культуру, про характер та історії китайської національної релігії, в якості якої даосизм починає функціонувати з перших століть нової ери. В даний час фахівці схиляються до думки, що даосизм найбільшою мірою відбив етнопсихологічні особливості китайського народу. Конфуціанство, займаючись політичною і моральною проблематикою, в основному було пов'язано з правлячою елітою і зовнішніми формами прояву стереотипів поведінки, в той час як духовне життя переважної частини китайського суспільства - селян, ремісників і торговців - знаходились цілком у сфері впливу даосизму.

Зазначене пояснює значимість і актуальність досліджень даоської філософії - без знання даосизму ми навряд чи зможемо правильно розуміти історичну динаміку і зміст китайської культури, адекватно оцінювати і реагувати на дії сучасних носіїв цієї традиції, а також встановлювати міжцивілізаційні контакти на належному рівні.

Одним із ключових понять філософії даосизму є ідеал досконаломудрого («шен жень»), тобто людини, яка «постигла дао», досягла вершини у вченні даосизму. Тому для розуміння філософії даосизму важливим є дослідження ідеалу досконаломудрого за канонічними даоськими текстами.

Стан наукової розробки. Тематику філософії даосизму досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як В.С. Скрытущка, Л.І. Юрченко, А.А. Костенко, Б.С. Галімов, С.П. Капіца, А.Ф. Кудряшев, М.С. Кунафин, Н.О. Лоський, А.В. Лук'янов, Д.А.Нурієв, Р.Ю. Рахматуллин, А.І.Селіванов, С.Н.Семенов, А.У. Уотс, В.Н. Фіногентов, В.С. Хазієв, К.Г. Юнг та ін. Однак слід відзначити брак ґрунтовних вітчизняних спеціалізованих досліджень філософії даосизму.

Метою даної статті є дослідження ідеалу досконаломудрого («шен жень») в філософії даосизму.

Виклад основного матеріалу. Необхідно відзначити, що проблема людського духовного розвитку та досконалості як одна з вічних філософських проблем своїм корінням сягає єгипетського символізму, релігій стародавньої Месопотамії, Ірану, культур Далекого Сходу. Являючись прикладом та апогеєм морального, доброчесного життя, ідея досконаломудрості була актуалізована на рівні світоглядної структури у філософсько-релігійній літературі Індії (перша половина першого тисячоліття до н.е.) і у суспільно-етичних, ціннісних системах стародавнього Китаю (VIII-V століття до н.е.) [1, с. 8].

Слід відзначити, що в літературі та філософії Стародавнього Світу категорія «досконалість» майже не вживалась для виділення можливостей граничного розвитку людини, а її гомологами - в площині морально-діяльній самоактуалізації суб'єкта були категорії «мудрість», «досконаломудрість». Так, в давньоєгипетській (зокрема, «Пісня з будинку померлих правителя Антефа») та вавилонській літературі («Повчання Шурупака», «Вавилонська теодицея») ми зустрічаємо характерне ототожнення мудрості з життєствердною, життєрадісною установкою. Однак у філософії Стародавньої Індії та Китаю статус досконаломудрого свідчив вже про певний соціальний престиж, повагу та авторитет. Зокрема, у «Саманнапхапасутрі» йдеться про шість великих учителів, які набули статусу «святих» і поступались лише Будді, а мудрість їх настільки всеосяжна, що не сягала лише сфери трансцендентного. У них був непорушний авторитет і найвищий соціальний статус, підтвердженням чому є застосування їх доктрин вищими державними особами [1, с. 8].

В філософії Стародавнього Китаю ідеал досконаломудрого зазвичай формувався відповідно до ієрархічних побудов соціуму, морального життя суспільства. Так, Конфуцій розрізняв два типи людей - «шляхетну людину» і «низьку людину». «Шляхетна людина» є тим ідеалом, до якого повинна прямувати людина. Основними рисами шляхетної людини є вимогливість до себе, прагнення до самовдосконалення, вміння володіти собою, поміркованість у словах і вчинках, гуманність. Гуманність, за Конфуцієм, включає у себе справедливість, повагу до старших, правдивість, шанобливість. У своїй етиці Конфуцій формулює вищу моральну заповідь: «Не чини іншим того, чого не бажаєш собі». В основі конфуціанського ідеалу управління лежить принцип морального зразку, а не примусу. Але для того

людина повинна виховати свої вольові якості. Не можна навчитися управляти державою і людьми, якщо не вмієш управляти собою, своєю психікою, вважав Конфуцій. Спочатку людина повинна навести порядок в собі, потім у своїй сім'ї і тільки після того у державі [2].

На відміну від конфуціанства, ідеал досконаломудрого у даосизмі описувався не через соціально-етичні і політичні проблеми, а взаємозв'язок людини з природою, космічним цілим. Досконаломудра людина у даосизмі не зрощує в собі морально-вольові якості а навпаки, дотримується вже наявної у бутті універсальної «природності», а основним принципом її життя є принцип недіяння (у-вей).

«Природність» досягається не через засвоєння якихось моральних принципів, виконання моральних обов'язків, приборкання природного початку у людині, а навпаки через звільнення від зайвих, надмірних, а тому і неприродних бажань і пристрастей (від жадоби слави, багатства, влади, від злоби, та заздрості тощо).

Дотримуючись «природності», досконаломудрий релізує принцип недіяння, тобто непорушення споконвічно досконалого всесвіту.

Лао-цзи писав: «Коли люди дізнаються, що таке гарне, то з'являється й уявлення про безобразне. Коли дізнаються, що таке добро, - то виникає і поняття зла. Подібно до цього буття й небуття, важке і легке, довге і коротке, високе і низьке дозволяють взаємно пізнати один одного. Різні звуки, зливаючись, створюють гармонію. Так само і попереднє і наступне – в гармонії сліднують один за одним. Мудра людина воліє недіяння і перебуває в тиші. Все відбувається навколо неї як би само собою. Вона ні до чого на Землі не відчуває прихильності. Вона не присвоює зроблене нею. Створивши щось - вона не пишається створеним. І, оскільки вона не звеличує себе, чи не хвалиться, не вимагає до себе особливої поваги, вона приємною для всіх [3, с. 3-4].

При цьому під недіянням розуміється медитативний спокій, звикання до оптимального стану свідомості. Щодо тиші – розуміється внутрішня тиша, тобто нечіплення за виникаючі думки.

Щодо принципу «у-вей», то він буквально означає «не робити» або «недіяння». Водночас необхідно пам'ятати, що насправді це не означає повної відсутності діяльності або байдикування. Поняття у-вей означає меншу активність або вироблення меншого. Воно також має на увазі позбавлену штучності і довільності дію.

Активність подібна багатьом іншим речам. Якщо її занадто багато, вона стає більш шкідливою, ніж корисною. Далі, мета дії полягає в тому, щоб щось було зроблено. Але якщо перестаратися, це може призвести до «перевиконання», що іноді гірше, ніж взагалі нічого не діяння. У «Дао-де цзин» сказано: «Завоювання Піднебесної незмінно походить від недіяння; роблячи щось, не можна завоювати Піднебесну» (гл. 48) [3]. «Недіяння» тут означає відсутність надмірних та надлишкових дій.

Штучність і довільність протилежні природності і спонтанності. Згідно Лао-цзи, всі речі породжуються Дао. У цьому процесі виникнення кожна індивідуальна річ набуває щось від загального Дао, і це щось називається Де. Буквально це слово означає «сила» або «чеснота», як в моральному, так і в іншому значенні.

Відповідно до теорії «недіяння», людина повинна обмежити свою діяльність тим, що необхідно і природно. Необхідне - тобто потрібне для досягнення мети невиконання надлишкових дій. Природне ж означає проходження своєму Де без всяких довільних спроб відклонитися від неї. У цьому слідуванні простота (пу) становиться керівним принципом життя. Лао-Цзи пише: «Мудрий живе подібно воді. Вода служить усім істотам і не вимагає нічого собі. Вона перебуває нижче всіх. Цим вона подібна Дао. Життя має слідувати принципу природності. Йди дорогою серця! Будь доброзичливий! Говори тільки правду! Керуй - дотримуючись принципу збереження спокою! Кожна дія має бути посильною і своєчасною. Той, хто не прагне опинитися попереду інших, може уникнути багатьох помилок. Не слід лити воду в повну посудину. І немає сенсу заточувати лезо надмірно гостро. Або, якщо цілий зал переповнений золотом і яшмою, - то хто буде в силах його охороняти? Надмірність у всьому накликає біду. Коли справу завершено - слід усунутися. Такі закони гармонії, пропоновані Дао» [3, с.6-7].

Отже, ідея простоти (пу) дуже важлива і у Лао-цзи, і у даосів в цілому. Дао - це «необроблена брила» (пу), тобто сама простота. Немає нічого простіше безіменного Дао. Де - другий по простоті, і досконаломудрий веде настільки просте життя, наскільки можливо.

Люди, на відміну від досконаломудрого, втратили природне Де, тому що у них занадто багато бажань і знань. Потураючи своїм бажанням, люди шукають щастя. Але коли вони хочуть задовольнити занадто багато бажань, вони отримують зворотний результат.

Лао-цзи говорить: «Якщо люди високого становища і багатства горді, вони прирікають себе на неминуче руйнування» [4, с. 95]. Пиха - ознака того, що розвиток досяг межі. Це перше, чого слід уникати. Кордон розвитку для даної діяльності залежить і від об'єктивних обставин. Коли людина їсть занадто багато, вона страждає. При переїданні те, що зазвичай добре для організму, стає згубним. Слід їсти стільки, скільки необхідно. Але кількість необхідного для кожної конкретної людини залежить від віку, здоров'я і якості їжі. Такі закони, що керують зміною речей. Лао-цзи називає їх незмінними. Він каже: «Знаючий незмінне вільний. Будучи вільний, він позбавлений забобонів. Будучи позбавлений забобонів, він всеосяжний. Будучи всеосяжним, він безкрайній. Будучи безкрайнім, він з Істиною. Будучи з Істиною, він живе вічно і за своє життя не пізнає невдач» [4, с. 95].

Необхідно знати закони природи і співвідносити з ними свою поведінку, Це, згідно Лао-цзи, називається «слідуванням просвітленню». Загальне правило для такої людини полягає в тому, що якщо вона хоче досягти чогось, вона починає з протилежного, а якщо вона хоче зберегти

щось, вона допускає в це щось протилежне. Так, бажаючий бути сильним повинен почати з відчуття, що він слабкий. Тому Лао-цзи говорить: «Досконаломудрий, залишаючись позаду, завжди попереду. Залишаючись зовні, він завжди там. Чи не тому, що він не жадає особистих цілей, всі його особисті цілі завершені?...Він не показує себе, тому його видно всюди. Він не відкриває себе, тому він помітний. Він не стверджує себе, тому він досягає успіху. Він не хвалиться своїми діями, тому він продовжує існувати. Він ні з ким не змагається, тому ніхто в Піднебесній не може змагатися з ним» [4, с. 95]. Розсудлива людина може спокійно жити в цьому світі і домагатися своїх цілей. Так Лао-цзи відповідає на початкове питання даосів: як зберегти життя і уникнути шкоди і небезпеки в людському світі. Хто живе розсудливо повинен бути м'яким, смиренним і задовольнятися малим. Бути слабким - значить зберегти сили і тим самим стати сильним. Смирення протилежно зверхності, тому якщо гордовитість свідчить про те, що людина досягла своєї межі, смиренність вказує, що межа ще далеко не досягнута. А якщо людина задовольняється малим, це не дає їй зайти надто далеко і досягти межі. Лао-цзи говорить: «Знати, як бути задоволеним - значить уникнути смерті; знати, де зупинитися, значить уникнути шкоди...Тому, досконаломудрий відкидає зайве, марнотратне, крайнє» [4, с. 95-96].

Дозволяючи всьому йти своїм власним, природним шляхом, займаючи позицію споглядача у житті, підтримуючи медитативний стан розуму, спокійно ставлячись до вимог світу і до власних бажань, людина досягає єднання із «дао», тобто із універсальною природою буття, абсолютом. Саме це писав Чжуан-цзи в главі «Ціулунь» одного з основних канонічних текстів даосизму «Чжуан-цзи»: «О мій учитель! Ти даєш всім речам їх властивості, але не вважаєш це проявом справедливості; надаєш благодіяння всім поколінням, але не вважаєш це проявом гуманності; існуєш з глибокої давнини, але не є старим; покриваєш Небо і підтримуєш Землю, окреслюєш всі форми, але не вважаєш це проявом майстерності». Вчитися у дао і злитися з ним в одне ціле - в цьому, з точки зору Чжуан-цзи, і полягає сенс людського життя: «Можна звільнитися від горя, хвилювання, туги і навіть від життя і смерті. Треба відкинути всі розбіжності й розчинитися у світі. Дао - це і є я, і з цієї причини все існуюче є мною. Дао невичерпно і безмежно, воно не народжується і не вмирає, і тому я також невичерпний і безмежний, не народжуюся і не вмираю. Перед смертю я існую, і після смерті я також існую. Скажете, що я помер? Адже я не вмираю. І вогонь не спалює мене, і у воді я не тону. Я перетворююся на попіл, і все ж я існую. Я перетворююся на лапку метелика, в печінку миші, але все ж я існую. Наскільки ж я вільний, наскільки довговічний, наскільки великий! ... Все різні ознаки є моїми ознаками, і всі відмінності відкидаються. Всі речі з дивними і незвичайними ознаками - все злилося воєдино. Всі є дао, все є мною. Це й означає, що «Небо і Земля народжуються зі мною, а всі речі становлять єдність з «я»» [5].

Загалом, досконаломудра людина повинна досягти у своєму житті три основних мети: здобути довголіття, пережити стан просвітлення, або стан

єднання з Дао, і, врешті-решт, стати безсмертною, опинитися серед небожителів. Шлях до довголіття лежить у даосистів через наслідування природи. Уся даосистська методика підтримки життєвих сил організму (дихальні і гімнастичні вправи, спеціальна дієта, традиційний масаж, прийоми мистецтва двобою тощо) побудована на цьому принципі, на гармонізації двох протилежних сил - Ін'є і Ян.

Висновки. Таким чином, ідеал досконаломудрого у даосизмі описувався через взаємозв'язок людини з природою, космічним цілим. Досконаломудра людина у даосизмі не зрощує в собі морально-вольові якості, не намагається щось змінити в навколишньому світі, а навпаки, дотримується вже наявної у бутті універсальної «природності». Основним принципом її життя є принцип недіяння (у-вей). Дозволяючи всьому йти своїм власним, природним шляхом, займаючи позицію споглядача у житті, підтримуючи медитативний стан розуму, спокійно ставлячись до вимог світу і до власних бажань, людина досягає єднання із «дао», тобто із універсальною природою буття, абсолютом, стаючи досконалою, тобто «досконаломудрою».

Література

1. Семенов А. Н. Совершенство как форма добродетельной жизни человека в гуманистической философии XIV-XVI веков : автореферат дис. ... кандидата философских наук : 09.00.05 Львов, 1998 - 18 с.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Курс лекцій. Тернопіль, СМП «Астон». -2003.-216 с.
3. Дао-Дэ-Цзин / Под ред. В.В.Антонова; Худ. М.Штиль. — Одесса: “New Atlanteans”, 2008. — 60 с.
4. Фэн Ю-лань. Краткая история китайской философии. Перевод на русский: Котенко Р. В. Научный редактор: доктор философских наук, профессор Торчинов Е.А.; — «Евразия», — С-Пб.,1998. — 376 с.
5. Чжуан-цзы. Ле-цзы/Пер. с кит., вступ, ст. и примеч. В. В. Малявина.— М.: Мысль, 1995.— 439 с.

REFERENCES

1. Semenov A. N. Sovershenstvo kak forma dobrodetelnoi zhizni cheloveka v humanisticheskoi filosofii XIV-XVI vekov: avtoreferat dis. kandidata filosofskikh nauk : 09.00.05 Lvov, 1998 - 18 s.
2. Silaeva T.O. Filosofiia: Kurs lektsii. Ternopil, SMP «Aston». -2003.-216 s.
3. Dao-De-Tszin / Pod red. V.V.Antonova; Khud. M.Shtil. — Odessa: “New Atlanteans”, 2008. — 60 s.
4. Fen Yu-lan. Kratkaia istoriia kitaiskoi filosofii. Perevod na russkii: Kotenko R. V. Nauchnyi redaktor: doktor filosofskikh nauk, professor Torchinov E.A.; — «Evraziia», — S-Pb.,1998. — 376 s.

5. Chzhuan-tszí. JLe-tszí/Per. s kit., vstup. st. i primech. V. V. Maliavina.—
M.: Mysl, 1995.— 439 s.